אישים באגרות הראי"ה

ר' חיים מיכל מיכלין

איש ירושלים, עסקן ציבור ומזכיר מוסדות, ממייסדי "אגודת נטעים" · תרכ"ז–תרצ"ז (1867–1937)

4 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

חיים מיכל מיכלין נולד בכ"ט בשבט תרכ"ז (1867) בחסלביץ, ובגיל שמונה עלה עם משפחתו לירושלים. למד בתלמוד תורה ובישיבת "עץ חיים", ובמקביל בבית הספר למל, ולמד ערבית, צרפתית, גרמנית ואנגלית. שימש מזכירו של הרב משה נחמיה כהנוב, ומזכיר ומנהל לשכתו של הרב שמואל סלנט.

משנת 1893 עבד בשביל בית החולים הספרדי "משגב לדך" ובשביל הרבנים הראשיים הספרדים, והיה פעיל במוסדות עדת הספרדים בירושלים. בשנת 1905 ייסד עם אהרן אייזנברג ויצחק לוי את "אגודת נטעים", וכיהן בוועדה עשרים וחמש שנה. נפטר בי"ט באב תרצ"ז (1937).

הרב קוק על ר' חיים מיכל מיכלין

האגרות אל ר' חיים מיכל מיכלין הן תשובות להערות שלו, ומראות את רוחב עניינו. הרב קוק דן איתו בביטוי התלמודי "בריחי", ומשער שהוא היפוך אותיות של "בעל כרחו" (כרך א', אגרת רב). על הערתו למורה נבוכים (חלק ג פרק מ) השיב בשתי אגרות: "לפלפל בדברי ההערה אין כדאי לאוהבי אמת", כי החישובים שם אינם להלכה, ולפי הרמב"ם בדעות אין פסק הלכה, וכל אחד רשאי להכריע לפי שכלו (כרך א', אגרת ש; כרך א', אגרת שב).

בשנת תרע"ג העיר מיכלין לרב קוק על מודעה שפרסם על בשר משחיטה ספרדית ביפו. הרב קוק השיב שפנה דווקא לאשכנזים, כי אצלם נפרץ המנהג, ושדבריו לשני בתי ישראל נאמרו מתוך "חבת אחים אהובים במדה אחת" (כרך ב', אגרת תקסח).

האגרות

כרך א', אגרת רב: בד' באייר תרס"ט: דיון לשוני בביטוי "בריחי" (שבת). הרב קוק משער שהביטוי הארץ־ישראלי "ברי-חי" הוא היפוך אותיות של "בעל כרחו".

"ונקטו סימנא ברי-חי, בחילוף האותיות"

כרך א', אגרת ש: בכ"א באייר תר"ע: על הערתו למורה נבוכים, חלק ג פרק מ (דמי עבד לעומת ערך אדם). אפשר ליישב לפי בעל הלכות גדולות, או לפי "הוספת חכמים" (בכורות נ ב).

"הערתו ע"ד המו"נ, פ"מ מג', כבר דברו עלי' בעלי תריסים בחוברות שונות"

כרך א', אגרת שב: בכ"ה באייר תר"ע: המשך העיון במורה נבוכים. החישובים שם אינם להלכה, ולפי הרמב"ם בדעות אין פסק הלכה כאחת השיטות, וכל אחד רשאי להכריע לפי שכלו.

"לפלפל בדברי ההערה אין כדאי לאוהבי אמת"

כרך ב', אגרת תקסח: בג' במנחם אב תרע"ג: על המודעה בעניין בשר משחיטה ספרדית ביפו. הרב קוק פנה לאשכנזים, שאצלם נפרץ המנהג, ודבריו נאמרו באהבה שווה לשתי העדות.

"חבת אחים אהובים במדה אחת"

ראו גם

תולדות חיים מיכל מיכלין. ("חיים מיכל מיכלין", המכלול)

נוסח האגרות – עם ביאור

4 האגרות שבהן נזכר ר' חיים מיכל מיכלין, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אייר תרס"ט - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

דיון לשוני על הביטוי 'בריחי' (שבת). הרב קוק משער שהביטוי הארץ־ישראלי 'ברי-חי' הוא היפוך אותיות של 'בעל כרחו', כלומר קבלת ייסורים ברצון, בניגוד לבבלי 'מאי אפשר למיעבד'. הרב קוק מברך לרפואת חולי ציון.

עיקרי הדברים

- דיון לשוני: 'בריחי'.
- ברכת רפואה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' אייר תרס"ט[4].

כ'[5] ידידי הרה"ח[6] היקר מר חיים מיכל מיכלין [חיים מיכל מיכלין, סופר ועסקן ירושלמי] נ"י[7], שלו'[8] וברכה.

מכתבו היקר הגיעני. וע"ד[9] דדייק בלישנא, שכתבתי "בריחי", כל' רש"י[10] וכגי' שלנו בב' המקומות, כ"א[11] וקמ"ה דשבת, כך נאה לנו לדבר בלשון השגור ע"פ[12] הגירסא הפשוטה. ולא רחוקה היא בעיני, שאם האמת כדי' הפלאה שבערכין, שיש בלשון הארמית הוראת כרח, כלומר בעל כרחו, שלא ברצונו, בא הסגנון הארץ-ישראלי, נגד נחמתא דבבלאי, דאמרי מאי אפשר למיעבד, ב"ק[13] ל"ח, אלא מקבלין ברצון ושמחים ביסורין, ונקטו סימנא ברי-חי, בחילוף האותיות, ע"ד[14] וישתכחו וישתבחו, גיטין נ"ו, והדרת חרדת, ברכות ל', ברי-וחי, וסימנא מילתא ככריתות ו'. וכן יהי סי'[15] טוב לכל חולי עם ד', ובפרט חולי העם היושב בציון, להיות בריאים וחיים לאוי"ט[16], והסיר ד' מעמו כל מדוה, ולציון תעלה ארוכה בב"א[17], כנה"י[18] ונפש מכבדו ומוקירו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ודניאל ז' ט"ו "אתכריית רוחי", ודאי הכונה נחלשה, דלא כהמפ'. ולשון ס"נ[19] מורגל הרבה, ע"כ[20] אין לשבש גי' שלנו, כנ"ל[21].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. כ' - כבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום

9. וע"ד - ועל דבר
10. רש"י - רבי שלמה יצחקי
11. כ"א - כי אם
12. ע"פ - על פי
13. ב"ק - בבא קמא
14. ע"ד - על דבר
15. סי' - סימן
16. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
17. בב"א - במהרה בימינו אמן
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. ס"נ - דורש פענוח
20. ע"כ - על כן
21. כנ"ל - כנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ש

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אייר תר"ע - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

הערה על מורה נבוכים ח"ג פרק מ (חישוב דמי עבד לעומת ערך אדם). אפשר ליישב לפי בה"ג, שמוסיפים חומש בפדיון קודש, או לפי 'הוספת חכמים' (בכורות נ). אבל אוהבי אמת יאמרו שתלמיד הוסיף את ההערה. ועם זאת ראוי לכבד כל מה שנקרא על שם הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- עיון במורה נבוכים.
- יישוב מול השערת הוספה של תלמיד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אייר תרע"ן.

לכבוד ידידי הרה"ח[4] השלם מר חיים מיכל מיכלין נ"י[5], שלו'[6].

הערתו ע"ד[7] המו"נ[8], פ"מ[9] מג', ["מורה נבוכים" לרמב"ם, חלק ג פרק מ] כבר דברו עלי'[10] בעלי תריסים בחוברות שונות. ובכלל הישובים הוא ג"כ[11] עפ"ד[12] הלכות גדולות, [ספר "הלכות גדולות" מתקופת הגאונים] הלכות בכורות, שחידש שכל דבר של קודש שפודין צריך הוספת חומש שהוא שתות, "חמשה זוזי שדי עלייהו זוזי", ופסק הדין כן גם בפדיון הבן משום שיש לו יחש לצד קדושה, וק"ו[13] לדבריו בערכי אדם, שכשפודה את עצמו, דהיינו באומר ערכי עלי מוסיף חומש, א"כ[14] הוא ששים. ואע"פ[15] שהרמב"ם[16] לא הזכיר בספרו את הוראת בה"ג, ונראה דלא ס"ל[17] כותי' לדינא, מ"מ[18] לא רחוק הוא שנשתמש בסברתו כדי להתאים את הטעם, ע"פ[19] דרכו, דהיינו שיהי'[20] חצי משיווי ב"ח[21] לדמי עבד.

ויש עוד דרך של הוספה שהיא שתות, לא מטעם בה"ג, דמטי לה אדברי קודש, כ"א[22] מטעם הוספת חכמים. ומקור הדבר במס' בכורות (נ' ע"ב[23]), ומטי לה מקרא של יהי'[24] האמור בערכין, שאם רצה להוסיף מוסיף, והרמב"ם[25] הביא הדברים בפ"א מה' שקלים ה"ב, אלא שלדברי הרמב"ם[26] הוספה זו כוללת כל שקלי תורה, א"כ היא מוסבת ג"כ על דמי עבד, ולא הרוחנו מזה כלום, אלא שע"פ[27] דבריו בפמ"א[28], שאיננו אומר כ"א סבת הפסוקים ולא סבת התלמוד, יש לומר כי הוספה זו כיון שנאמרה בדרש מיהיה דכל ערכך, שהוא בערכין, מכוונת להסמיך עלי' טעם של סבת הכתוב כיוצא בזה.

והנה כל אלה הדברים הם בגדר תירוצים, אשר לא יסכנו לאוהבי אמת, ויותר נח להם לומר שאיזה תלמיד הוסיף הערה זו ונכנסה בתוך דברי הספר, ושגיאות מי יבין. [תהלים יט, יג] מ"מ ראוי לנו לתן כבוד לכל מה שנקרא על שם רבנו אור ישראל [הרמב"ם] ז"ל, ולישב הדברים אפילו באופן רחוק, לקיים מה דנפיק מפומי' דרב ז"ל[29] במכתביו.

והנני בזה חותם בברכה וכבוד רב

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. המו"נ - המורה נבוכים
9. פ"מ - פרק (מורה נבוכים)
10. עלי' - עליה
11. ג"כ - גם כן
12. עפ"ד - על פי דברי
13. וק"ו - וקל וחומר
14. א"כ - אם כן
15. ואע"פ - ואף על פי
16. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
17. ס"ל - סבירא ליה
18. מ"מ - מכל מקום
19. ע"פ - על פי
20. שיהי' - שיהיה
21. ב"ח - בן חורין / בני חורין; "בב"ח": בשר בחלב
22. כ"א - כי אם
23. ע"ב - עמוד ב
24. יהי' - יהיה
25. והרמב"ם - ורבי משה בן מימון
26. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
27. שע"פ - שעל פי
28. בפמ"א - בפרק מ"א (במורה נבוכים)
29. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אייר תר"ע - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

המשך העיון במורה נבוכים: אין טעם לפלפל, והחישובים של הרמב"ם שם אינם להלכה. לפי הרמב"ם, בדעות אין פסק הלכה כאחת השיטות, וכל אחד רשאי להכריע לפי שכלו. 'לא תסורו' חל רק על מעשים, כשיטת הבבלי וחובות הלבבות, ואילו לפי הירושלמי גם האגדה בכלל. זו מחלוקת הגאונים: רב שרירא ורב האי מול רב שמואל בן חפני ורס"ג.

עיקרי הדברים

- אין פסק הלכה בדעות - שיטת הרמב"ם.
- 'לא תסורו' - מעשים בלבד או גם אגדה.
- מחלוקת הגאונים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אייר תרעי"ן.

כי[4] ידידי הרה"ח[5] היקר מר ח. מ. מיכלין נ"י[6], שלו'[7].

לפלפל בדברי ההערה אין כדאי לאוהבי אמת. מהמפרשים למו"נ[8] העיר בזה כבר ר"י הלוי, במו"נ[9] הנדפס עם "גבעת המורה". [פירושו של שלמה מימון על "מורה נבוכים"] והגהתו רחוקה היא, וכל החישובים אינם עולים להלכה, כי"א[10] לתן עכ"פ[11] פנים לפי הפסוקים, ואין להקשות מדחז"ל[12] ע"ז[13]. מהחוברות שדברו בזה, אין על זכרוני כי"א מי"הפסגה" שי"ל[14] ע"י[15] הרב מווילקי ז"ל[16].

הוספת החומש של בה"ג אין לה ענין גמור עם החומש של תורה האמור בפדיון הקדש ע"י הבעלים, אלא שיעור חכמים להוספה, שידענו מן הכתוב שמותר להוסיף, הסמיכוהו לחומש, שמצינו גבי הקדש במק"א[17]. ואע"פ[18] ששניהם במנה צורי.

אין זה שולל שהחומש הנוסף יהי'[19] דוקא בעניני קודש, אלא שהרמב"ם[20] אינו סובר כן להלכה. וישנם עוד מקומות שטעמיו אינם מכוונים לפסקיו, עי' רש"ט[21] בפמ"א[22] בענין עין ת"ע, ופמ"ח[23] בענין האומר עק"צ[24], ושיטתו היא שבדעות אין פסק הלכה כחד מי"ד, ואפשר לכ"א להכריע, אבל לא במעשים, שע"ז[25] אנו מצווים בלא תסור. וזוהי שיטת חוה"ל[26] בהקדמתו, ["חובות הלבבות" לרבנו בחיי] ד"ה[27] האחד, שפרשת לא תסור כוללת רק דברים מעשיים, בין דם לדם, בין דין לדין, וזהו כפי שיטת הבבלי ס"פ[28] הנחנקין דפ"ח, [סנהדרין פח] שמתפרשת שם כל הפרשה בדברים מעשיים, אבל שיטת הירושלמי, שם ה"ג דבר זו אגדה, ואגדה היא כולה מעניני דעות. ולפ"ז[29] גם ע"ז נאמרה אזהרת ל"ת[30], ושייך בה פסק הלכה. ומזה נובע חילוק דעת הגאונים, ר"ש[31] ורב האי, ולעומתם ר"ש בר חפני ור"ס [רב שרירא ורב האי גאון, ולעומתם רב שמואל בן חפני ורב סעדיה גאון] וההולכים בעקבותיהם, ואלו ואלו דא"ח[32], במחלוקת התלמודים מערבאי ומדינחאי, ושיטת הר"מ[33] כרשב"ח[34] והר"ס[35] בעלי שיקול הדעת, דס"ל[36] שאע"פ[37] שאסור להכריע במעשה נגד חתימת הגמ'[38], מ"מ[39] אפשר להכריע בעיון לבחור איזה דעת

המסתברת יותר לכ"א לפי דעתו, אם גם היא מיוסדת ע"פ[40] כללות התורה ודעת חז"ל[41], כמו שביאר בפכ"ו[42] ע"ד[43] טעמ"צ[44] בכלל. ואכמ"ל[45] בדרכי הסתימה להלכה.

ידי"ע[46] דוש"ת[47],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. למו"נ - למורה נבוכים
9. במו"נ - במורה נבוכים
10. כ"א - כי אם
11. עכ"פ - על כל פנים
12. מדחז"ל - מדברי חכמינו זכרונם לברכה
13. ע"ז - על זה
14. שי"ל - שיש לומר
15. ע"י - על ידי
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. במק"א - במקום אחר
18. ואע"פ - ואף על פי
19. יהי' - יהיה
20. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
21. רש"ט - רבי שמואל ט... / רבי שבתי ט... - שם אדם
22. בפמ"א - בפרק מ"א (במורה נבוכים)
23. ופמ"ח - ופרק מ"ח (במורה נבוכים)
24. עק"צ - על קן צפור (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח)
25. שע"ז - שעל זה
26. חוה"ל - חובות הלבבות
27. ד"ה - דיבור המתחיל
28. ס"פ - סוף פרק
29. ולפ"ז - ולפי זה
30. ל"ת - לא תעשה
31. ר"ש - רבי שמעון
32. דא"ח - דברי אלקים חיים
33. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
34. כרשב"ח - כרבי שמואל ב... ח... - שם אדם
35. והר"ס - ו + הר"ס: הרב רבי שם שמתחיל באות ס (כגון סנדר / סעדיה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. דס"ל - דסבירא ליה
37. שאע"פ - שאף על פי
38. הגמ' - הגמרא
39. מ"מ - מכל מקום

40. ע"פ - על פי
41. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
42. בפכ"ו - בפרק כ"ו (במורה נבוכים)
43. ע"ד - על דבר
44. טעמ"צ - טעמי מצוות
45. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' מנחם אב תרע"ג **נמען:** ח' מ' מיכלין

המודעה נכתבה כשנפתח ביפו אטליז ספרדי והמון אשכנזי קנה בו, דבר שלא היה כמותו. לכן פנה הרב קוק לאשכנזים, ולא לספרדים, שלא שמע עליהם פרצה. דבריו נאמרו 'בחיבת אחים במידה אחת' לשני הבתים.

עיקרי הדברים

- רקע המודעה.
- חיבה שווה לשתי העדות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ג' מנ"א[2] תרע"ג[3]

ידידי הרה"ח[4] הנכבד מר ח, מ. מיכלין [חיים מיכל מיכלין, סופר ואיש ציבור ירושלמי] נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

בתשובה על הערתו הנכבדה, אתכבד להודיע לכבודו, שהמודעה כתבתי ע"י[7] מעשה שהודיעוני מיפו, שנפתח איטליז [קצביה] של שחיטה ספרדית לגסות [לבהמות גסות, בקר] מה שלא היה עד כה, והמון אשכנזי לוקח משם בשר, מה שלא נעשה כן מעולם ביפו ולא בכל קהילה שיש בה אשכנזים וספרדים מסודרים לעדות בתכסיסיהם. [במנהגיהם] ומתוך כך הייתי מוכרח לפנות להאשכנזים, שבאה לי הידיעה שאצלם נפרץ הדבר, ולא להספרדים שלא שמעתי עליהם שום פרצה מחודשת. וכאשר ביפו יודעים הכל את הענין בנימוקו, [בטעמו] לא ראיתי צורך לפרש הדבר במודעתי. והנני חושב בצדק, ששום ישר-לב לא ימצא מקום תרעומות על דברי, שיצאו בתום לבב וברחשי כבוד וחבה גמורים ושוים לשני בתי ישראל החביבים, חבת אחים אהובים במדה אחת, הממלאה כל חדרי כליות ולב, רגשי אמונים וידידות עמוקים.

ידידו חותם בברכת צפיית ישועת חומות וחיל לעיר שחוברה יחד [על פי תהלים קכב, ג; וירושלמי חגיגה ג, ו: "עיר שהיא עושה כל ישראל חברים"] לכל בית ישראל בב"א[8].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה – ברוך השם
2. מנ"א – מנחם אב
3. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
4. הרה"ח – הרב החסיד
5. נ"י – נרו יאיר
6. שלו' – שלום
7. ע"י – על ידי
8. בב"א – במהרה בימינו אמן